

*Kristina Kepinska Jakobsen
og Patrick Risan*
**Etikk i Etterforskning
– Værdier, valg og dilemmaer**

BOGANMELDELSE

ISBN 978-82-05-60560-2, Gyldendal, 2024, 328 sider

Da vi blev spurgt, om vi ville skrive en anmeldelse af en fagbog om etik i efterforskning møntet retssystemet gik vores første drøftelse på – hvem læser overhovedet faglige boganmeldelser, – og hvem i alverden læser en anmeldelse af en fagbog i retssystemet? Vores erfaring er nemlig, at det er svært at få retssystemets aktører til at læse faglitteratur, så hvem mon læserskaren er?

Det var også her vi startede ud – med læseskaren altså – for hvem er målgruppen for antologien? Det vender vi tilbage til.

Vi vil i anmeldelsen koble udvalgte kapitler til en dansk kontekst, fordi vi mener, at det er, når vi kobler etikken til aktuelle problemstillinger, at det bliver mere tydeligt, hvad etikken og dermed antologien kan bruges til.

Antologien; *Etikk i etterforskning* giver en omfattende indføring i, hvordan man bør forholde sig til, indarbejde, indtænke og dermed gøre etik til en integreret del af politiets efterforskning igennem hele den cykliske proces, som efterforskning er. Som redaktørerne skriver i indledningen: "kombinasjonen av maktutøvelse, skjønn, emosjonelle påkjenninger og den betydning etterforskningen kan ha for de involverte partene, understreker nødvendigheten av høy etisk standard". Det siger sig selv, men er langt fra altid tilfældet.

Antologien starter ud med en introduktion til efterforskningsetik, og sætter dernæst en række forskellige temaer under etisk lup – fra etiske udfordringer i efterretningsindhentning til etiske udfordringer ved politiets håndtering af digitale spor og beviser samt etiske aspekter ved 'fritaksretten' ved vurderingen af barnets bedste. Antologien slutter af med to kapitler som beskæftiger sig med etik i kriminaljournalistik. Disse to kapitler skiller sig lidt ud fra resten af kapitlerne både ift. tematik og lethed i læsningen. I første omgang havde vi en drøftelse, der gik på, hvorvidt de to kapitler overhovedet hørte til i antologien, men vi blev hurtigt enige om, at de i den grad er berettiget i en tid, hvor der aldrig har været så mange digitale platforme og kulturelle genrer, der beskæftiger sig med kriminalitet og kriminalsager. Og for både efterforskeren og journalisten er der en del overlap i de klassiske og gennemdokumenterede

udfordringer som bekræftelsesbias og tunnelsyn, og også her synes etikken at kunne hjælpe på vej. Vi savner dog, at forfatterne også havde behandlet den særskilte problemstilling, der er relateret til, når pensionerede anklagere og betjente udtaler sig om tidligere sager, hvor beretningerne fremstår som ren underholdning.

BOGANMELDELSE

Der har ikke tidligere været nogen fagbøger, i en nordisk kontekst, der udelukkende beskæftiger sig med etik i efterforskningen. Den fagbog har vi nu, og det er godt. Der er, i vores optik, ingen tvivl om, at etik spiller en aldeles vigtig rolle i efterforskningsdisciplinen, og at det er væsentligt kontinuerligt at blive mindet herom. Vi vil hævde, at der er nogle etiske overvejelser tilstede i efterforskningen i dag, men de er meget langt fra at være systematiske og integrerede. Samtidig er etik af en sådan karakter, at den kontinuerligt er i fare for at træde i baggrunden, når man er en del af praksisfeltet, hvor der hele tiden synes at være for lidt tid til den enkelte efterforskning. Derfor er der brug for principper og rammer, der integrerer etikken i efterforskningsprocessen, og det er der heldigvis flere af kapitlerne, der giver et bud på.

Fagligt bærer flere af kapitlerne dog præg af at skulle overbevise læseren om det vigtige i at indtænke etik, og gøre den til en integreret del af praksis. Men hvis man faktisk abonnerer på denne forståelse i forvejen, så behøver man ikke de mange gentagelser af, hvorfor etik er vigtigt i politiets efterforskning. Det er, når kapitlerne bliver anvendelsesorienteret og konkrete og, når forfatterne bruger eksempler og cases fra praksis, at de er bedst, og taler bedst til praksisfeltet. For med etik er der fare for, at pointerne bliver for overordnede og ukonkrete, ikke mindst fordi det hele tiden handler om at reflektere inden for, hvad der kan kaldes den "grå ramme", som flere af kapitlerne omtaler. Nadja Kirchhoff Hestehave henviser til "den grå ramme" i overskriften på sit kapitel 6: "Nuancer i gråt: Etiske aspekter ved proaktiv efterforskning".

Hestehave gennemgår etiske dilemmaer ved proaktiv efterforskning. Hun rammer noget centralt – i hvert fald i en dansk kontekst – når hun beskriver, at mange efterforskningsskridt tages automatisk og uden den store refleksion over etiske dilemmaer. Vi vil påstå, at det er højst usandsynligt, at en efterforskningsgruppe eller dens ledere diskuterer etiske dilemmaer ved start, under efterforskningen eller ved sagens afslutning.

Kapitlet indledes med en beskrivelse af Lars Findsens sag (tidligere chef for Politiets og Forsvarets Efterretningstjeneste i Danmark, som i 2020 blev fritaget for tjeneste med øjeblikkelig virkning, og senere blev frikendt for alle anklager). Hvis nogen skulle være i tvivl om, hvorvidt der er knyttet etiske – og juridiske overvejelser til proaktiv efterforskning, så er beskrivelsen af Lars Findsens sag, et meget tydeligt eksempel på dette. Alle der har været med til rumaflytninger ved, at alt der foregår i det aflyttede hjem kommer med. Langt hovedparten af rumaflytningerne har ingen relevans for selve efterforskningen, og lyttes derfor normalt kun ganske sporadisk igennem.

BOGANMELDELSE

De fleste efterforskere, der har siddet med aflytninger ved, at de ligger inde med meget private oplysninger, der helt sikkert kan påvirke de sigtede, hvis oplysningerne bruges. Men hvis de ikke har relevans for sagen, må de selvsagt ikke indgå i selve sagen.

Kapitlet giver derfor et godt indblik i, hvilke oplysninger der kan indhentes, og især om de bør indhentes. En rumaflytning er ekstremt ressourcekrævende, men den er også et stort indgreb i den enkelte persons og nærmeste pårørendes privatliv. Så selvom der kan indhentes en kendelse på rumaflytning, så bør der nok i større grad tænkes i etiske overvejelser, inden retten anmodes om at tage stilling til sådan et indgreb.

Hestehave illustrerer et procesoverblik over proaktiv efterforskning i 4 faser: 1) Indledende informationsindsamling og organisering af information, 2) Beslutning om efterforskningsstrategi og målrettet informationsindsamling, 3) Produktion af efterforskningsviden og – beviser samt 4) Opbygning eller afslutning af sag. Til disse 4 faser er der knyttet 9 punkter med etiske overvejelser. Hvis disse følges kontinuerligt gennem en efterforskning, og man retter sig efter "svarene", så vil man være på sikker etisk grund under hele efterforskningen.

Alt i alt er det et kapitel, som har fået os til at tænke på, at vi ikke i tilstrækkelig grad i dansk politi fokuserer på den etiske dimension, men alene forholder os til det juridisk tilladelige.

I kapitel 8, som er skrevet af Kristina Kepinska Jakobsen og Harriet Jakobsson Öhrn, er det afhøring af mistænkte, som er i centrum. Kapitlet giver den historiske baggrund for, hvorfor der er udviklet modeller, som skal sikre, at afhøringer fokuserer på indhentning af information og ikke nødvendigvis på at få en tilståelse. Som der skrives i kapitlet, så er formålet med de nye afhøringsmetoder et opgør med uetiske tilståelsesbaserede teknikker.

Kapitlet kommer med en del eksempler på afhøringer, som har resulteret i falske tilståelser. Set i en dansk kontekst, har der ikke været mange eksempler på, at afhøringer har ført til falske tilståelser, eller også har vi ikke haft fokus på at undersøge dette.

I 2020 forsøgte pårørende til Erik Solbakke Hansen at få hans to domme fra 1986 og 1989 omstødt. Det gjorde, at Nordsjællands Politi fik til opgave at gennemlæse de gamle retsbøger samt selve efterforskningen. Straffesagen indeholdt ingen tekniske beviser mod Solbakke, og derfor var dommen alene baseret på Solbakkes forklaringer til en bestemt kriminalassistent. Af sagen fremgår det, at alle afhøringer af Solbakke startede med en gennemgang af sagsmaterialet. Vi ved også, at der blev kørt påvisningsture med Solbakke, hvor diverse brandsteder blev fremvist for Solbakke, og brandene blev gennemgået. Af en rapport skrevet af pågældende kriminalassistent fremgår, at de sager der førte til nr. to dom i 1989, kun kunne gennemføres, hvis det var den samme efterforsker, forsvarer, anklager og dommer der deltog. En

meget ligefrem udmelding, der står i skærende kontrast til, hvad der er normal praksis. Sagen er måske den største justitsfejl i dansk retshistorie i nyere tid. Etik var ikke et emne der blev berørt i efterforskningen i 1980'erne, men der var stort fokus på falske tilståelser. Det var ganske normalt, at tilståelser skulle bekræftes på anden vis, f.eks. ved at den sigtede selvstændigt kunne vise gerningssteder eller effekter brugt ved forbrydelsen.

BOGANMELDELSE

Kapitlet behandler netop det asymmetriske i en afhøring, hvor det er afhøreren, der bestemmer, hvad der skal tales om, hvornår det skal ske og hvor lang tid afhøringen skal strække sig over. En af pointerne i kapitlet er, at især meget isolerede personer, vil kunne knytte sig tæt til afhøreren og ganske fejlagtigt tro, at afhøreren er en ven. Det var måske en af de ting, der gik galt i Solbakkesagen. Ansvar for at dette ikke sker, ligger selvfølgelig hos afhøreren.

På side 195 nederst skriver forfatterne: "Retsprinsipper og lover skal sikre etisk avhør. Men jussen er ikke nok. Det handler også om, hvordan avhøreren forvalter sin makt i møtet med den mistenkte. Det er ikke bare en måde at følge loven og anbefalte avhørsmetoder på. I hvert enkelt avhør er det den enkelte avhører som omsetter lover og metoder til konkret handling."

Det er helt rigtigt og viser med stor tydelighed det ansvar, der påhviler den enkelte efterforsker, især når vedkommende afhører børn og personer med psykiske udfordringer, som det var tilfælde i Solbakke sagen.

I Danmark er der i den offentlige debat i skrivende stund fokus på, hvilke og hvor mange sager "politiet vasker". Det er naturligvis pressen, der har rettet fokus herhen, efter at en række politifolk har problematiseret denne praksis i en dokumentar, hvor de dog alle optræder anonymt. I Danmark er vi ikke gode til at drøfte disse meget vigtige spørgsmål med offentligheden og nok heller ikke internt i systemet, men måske kunne netop etikken hjælpe os her. I kapitel 11 – Efterforskningslederes oplevelser af etiske dilemma, behandles mange centrale pointer og spørgsmål, som er helt genkendelige i en dansk kontekst – ikke mindst set i lyset af den nuværende debat. Kapitlet bygger på data som fortæller, hvad efterforskningsledere selv identificerer som etiske dilemmaer og analyser af disse set i lyset af perspektiver på etik. Det er interessant læsning, og en af de aktuelle og vigtige pointer, som efterforskningslederne selv bringer frem, er netop det med prioritering, for i bund og grund handler 'politiets vask af sager' om prioritering. Dilemmaet som det er formuleret i kapitlet, lyder: "Kapasitet tvinger oss til å kutte alle hjørner. Men blir det da likhet for loven? Er de kriteriene vi bruker for å velge saker og velge bort saker, forsvarlige? Riktige? Objektive? Hva er konsekvensene av valgene?"

Efterforskningslederne giver i den forbindelse udtryk for, at de mangler en normativ etik som kan vejlede dem i forhold til beslutningen om, hvilke sager der skal henlægges. Kriterierne for udvælgelse er nemlig uklare, hvilket tyder på at organisationen – politiet – ikke har et tilstrækkeligt vurderingsgrundlag

stillet til rådighed for at udvikle en fælles praksis. Det er efter vores vurdering, **BOGANMELDELSE** her vi som politimyndighed burde rette blikket hen. Der er nogle diskussioner, der skal tages, fordi prioritering er nødvendig, og alligevel finder sted dagligt.

Perspektiver på etik kan hjælpe os med at dele perspektiver i politiet generelt, i efterforskningen specifikt og derigennem få mere indsigt i, hvad som egentlig ligger til grund for de valg og fravalg, vi foretager. For juraen og de formelle retningslinjer er alt andet end entydige, derfor må etikken være en væsentlig støtte for (efterforsknings)ledelsen.

Så hvem er antologiens målgruppe? Det giver redaktørerne ikke selv noget konkret bud på, de skriver, at den henvender sig til alle med interesse for efterforskning. Antologien er imidlertid ganske faglig og er derfor, i vores optik, mest oplagt for efterforskere, efterretningsanalytikere, ledere, anklagere, akademikere i politiet, dommere og andre fagpersoner med interesse for etik i efterforskning. Nogle af kapitlerne er skrevet på et relativt kompleks niveau, og man kunne her ønske sig flere eksempler, så pointerne lettere kan oversættes til praksis, i hvert fald hvis målgruppen er politifolk herunder efterforskere. Det er vores vurdering.

Etisk refleksion kan opleves at "støje" i situationer, hvor politiet forventes at være handlekraftige. Men vi har brug for den støj i politiet, og derfor skal du, kære læser, dykke ned i de kapitler i antologien, som vækker din nysgerrighed eller måske din modstand. Du vil blive klogere. Det er vi blevet. God læselyst.

Tine Søberg

chefkonsulent i Nordsjællands Politi og ekstern lektor i retspsykologi, Københavns Universitet

Svend Foldager

politiinspektør i Nordsjællands politi, Forebyggelses- og Nærhedscentret